

septemberskim žrtvam, ki so si v znak narodne boli pripele žalne trakove na rokav in klobuk in se sveto zarotile bojkotirati za vedno nemške trgovine pa si par dni za tem naročile obleke in klobuke iz dunajskih židovskih trgovin.

Srbkinje pa se morajo, seveda prej same učiti, zakaj nihče ne pade učen iz nebes. Prirejajo razna predavanja in ekskurzije, s tem naobrazujejo sebe, koristijo pa narodu.

Preden moremo kaj koristiti naši gospodinj, se moramo naučiti same vsega. Sole nam niso dale nikake prakse za življenje, pridobiti si jo moramo same. Odlasale pa smo že predolgo, zato ne smemo več čakati. Združimo se vse slovenske učiteljice brez izjeme, kakšnih političnih nazorov in predsodkov smo, pa se združimo v „gospodinjsko ligo“. Potem pa stopimo pred merodajne faktorje in zahtevamo, da se nam vsaj v počitnicah prirejajo gospodinjski in kuharski tečaj s predavanji o dobrih živilih, o ljudski higieni, skratka o vsem, kar je treba vedeti gospodinj. Mislim, da bi nam gospodinjski tečaj koristil več kot nam koristijo n. pr. risarski. Zakaj risanje ne bo rešilo naroda, dobro gospodinjstvo in vzorno kmetijstvo ga bosta pa sigurno!

— a —

K 50letnici „Učit. Tovarša“ z Goriškega.

Redka starost — doživi jo le manjše število ljudi; a še redkejša je prikazen med časopisi, ki izhajajo toliko let, posebe še pri Slovencih, ki smo majhen narod. Da pa je doseglo glasilo našega stanu tako res čestljivo starost, dokazuje več kot potreba takega lista, da je bil ustanovljen od učiteljstva za učiteljstvo in šolstvo, da je ostal vedno zvest svojemu namenu in da je postal glasilo vsega slovenskega učiteljstva ne glede na deželne meje. In to poslednje dejstvo je največ pripomoglo k polstoletnemu življenju lista, ki je zdaj v najlepšem razcvitanju in ki rodi leto za leto lepše sadove.

Nele za Kranjsko in Štajersko, ampak tudi za Primorsko se je ustanovil „Učit. Tov.“; zaraditega se ga je oklenilo vse slovensko učiteljstvo, ki mu je postal glavno stanovsko glasilo.

Rade volje torej podam nekaj svojih misli o našem glasilu ob njega 50letnici; zakaj tudi nam je služilo zvesto in pošteno k razvoju našega šolstva in v obrambo naših stanovskih pravic.

Pred polstoletjem je pričelo izhajati naše glasilo. Da je bilo v začetku šibko, je pač naravno; zakaj bilo je prava slika tedanjemu slovanskemu šolstvu in njega učiteljstvu.

Na Goriškem smo imeli pred polstoletjem kaj malo šol, a še manj zavednih učiteljev. Radoveden bi bil zvedeti, koliko naročnikov je imel pri nas! Še ko je napolnila nova doba leta 1869, je bilo pri nas malo upanja za hitri razvoj ljudskega šolstva. Leta 1870. se je v deželnih zborih obravnaval načrt deželnega šolskega zakona, kakršnega je bila predložila državna vlada. Kakšno je bilo razpoloženje slovanskih deželnih poslancev glede ljud. šolstva, kaže dejstvo, da se ni ustanovil deželni šol. zalog, ampak ustanovili so se okrajni zalogi, ki so postali prava šiba za slovenske dele naše dežele.

Slovenski deli dežele so imeli tedaj le majhno število šol in učiteljstva; laški del z glavnim mestom Gorico pa razmeroma precej več. Naši slovenski poslanci niso imeli zaupanja v novi šol. zakon; niso verjeli, da se bodo morale šole širiti tako, da bodo všolani vsi šolodolžni otroci; niso bili prepričani, da je ljudska šola blagoslov za ljudstvo sploh; najmanj pa so privoščili izobrazbo kmetiškemu ljudstvu; zato pa so ustvarili zlo, ki se še doslej ni moglo odstraniti povsem, t. j. še doslej se ni moglo postaviti namesto okrajnih zalogov deželni šolski zalog. Po štiridesetih letih imamo na Goriškem še vedno nestvor, da morajo posamezni okrajni oskrbovati svoje šolstvo po večini s svojimi dohodki — in z dokladami na izravne davke.

Ta napaka slovenskih deželnih poslancev leta 1870. je provzročila mnogo gorja na vse strani. Največ je moral trpeti — kmet, posestnik, a z njim ljudski učitelj.

V tem trpljenju, v bojih za osvobodjenje iz neznosnih razmer se je izkazal „Učit. Tov.“ kot pravi tovariš nam Goričanom. Da so se razmere kolikor toliko izboljšale, ima „Učit. Tov.“ tudi svoje zasluge, ki jih ne bi smeli nikoli pozabiti.

O tem hočem nekoliko več izpregovoriti, da se oživijo spomini starejših tovarišev; a še več, da bo mlajši naraščaj pojml, kakšne boje smo morali boriti, da smo si priborili to, kar imamo.

Leta 1870. je določil drž. šolski zakon učiteljstvu kot plačo 300, 400, 500, 600 gl., četudi so bile že takrat življenske potrebsčine pri nas dražje nego v drugih deželah. Ponežje so zakon večkrat izpreminjali, a za

učiteljstvo skoro da poslabševali. Četrstoletja je imel provizorični učitelj le 300 gl. plače. Vseh definitivnih učiteljev je imelo le $\frac{1}{12}$ 600, $\frac{3}{12}$ 500, a $\frac{8}{12}$ le 400 gl. letne plače. $\frac{8}{12}$, t. j. skoro vse moško učiteljstvo, je imelo sramotno nizko plačo letnih 400 gl. Učiteljice pa so imele od te bagatele celo le 80%. Škandal! Boda je prisilila k organizaciji, k ustanovitvam okrajnih učiteljskih društev, ki so se vrgla v boj za izboljšanje nevrednih razmer.

V početku so se borila učiteljska društva sama za svoj obstoj. Več časa so dremala, kakor bi ne imela življenskih moči v sebi. Prvi neuspehi so skoraj umorili mlade organizacije. Ko pa se je pomnožilo število udov našega stanu z novimi močmi v večjem številu pred 30 leti, je nastopilo tudi novo življenje. Na Štajerskem so bili ustanovili novo glasilo „Popotnik“, ki se ga je oklenilo tudi večje število nas Goričanov in kazalo je nekaj časa, da postane „Popotnik“ glasilo vsega slovenskega učiteljstva. Ko pa se je ustanovila pred 21 leti „Zaveza“ vseh slovenskih učiteljskih društev, je postal „Popotnik“ pedagoški in znanstven list, a „Učit. Tovarš“ učiteljsko-stanovsko-politiški list. Poprej je služil bolj šolstvu, a odslej bolj učiteljstvu. Kot glasilo „Zaveze“ ima posebnih zaslug tudi za Goriško, zakaj smelo trdim, da brez takega glasila bi ne bili še dosegli tega, kar sicer imamo.

Kakor znano, je bil naš boj v različnih časih različen; a ravno tako so bili različni tudi uspehi.

Prvo dobo štejejo, ko se je učiteljsko društvo zadovoljevalo s ponižnimi prošnjami za malenkostno izboljšanje. Ponižne prošnje so imele tudi ponižen uspeh. Zavračale so se leto za leto brez posebnega utemeljevanja, oziroma izpremenil se je zakon, a našemu stanu se ni izboljšalo stanje.

Drugo dobo štejejo, ko smo glasneje in odločneje zahtevali svojih pravic, in sicer v svojih zborovanjih, a tudi že v časopisu: „Učit. Tov.“ in „Popotnik“, kakor tudi v drugih političnih listih, ki so bili kolikor toliko naklonjeni našemu stanu. Javna borba ni sicer imela pozitivnega uspeha, a vendar deželni zbor ni več tako mirnodušno prehajal na dnevni red o naših prošnjah. Poslanci so začeli iskati izgovorov, zakaj ne uslišijo naših prošelj, četudi priznavajo njih upravičenost. Navadni izgovori so bili: dežela je uboga in doklade za okr. šolske zaloge so že previsoke, da bi se jih dalo še zvišati; ako bi se to zgodilo, bi prišel v propast kmetdovkoplačevalec.

Naš kmet ni bil poseben prijatelj ljudski šoli in učiteljstvu iz raznih vzrokov, ki jih nočem ponavljati; nasprotnik pa je bil vsakemu zvišanju doklad za šolo.

Tedaj je nastopila najnovejša doba v našem boju: doba, kako izboljšati naše stanje brez posebnega zvišanja doklad na izravne davke. Slovenski poslanci so se spomnili na napako, ki so jo zakrivali poslanci leta 1870., ko so ustanovili okrajne, namesto deželnega šolskega zaloga; začeli so boj za poslednjega. Slovenska javnost je bila vsa za deželni šolski zalog; proti temu pa so bili laški poslanci, ker bi potem moralo posebno glavno mesto Gorica mnogo več doprinesati za ljudsko šolstvo. Učiteljstvo se je v tem boju razcepilo. Vse je sicer priznavalo, da se godi Slovencem krivica, ker nimamo deželnega šolskega zaloga; a mnogi, posebno odločnejši borilci, so ostajali pri pravični zahtevi po izboljšanju brez ozira na izgovor — sicer resničen — da ni mogoče izboljšanje brez deželnega šolskega zaloga. Trdili so, da naš stan ni najmanj kriv, da je bil sprejet leta 1870. tak državni šolski zakon; krivi so bili edino slovenski poslanci; njih dolžnost je, napako svojih prednikov popraviti. Ta doba našega boja je bila huda, prehuda! Nastal je boj očit, mož proti možu, masa proti posameznikom našega stanu. V boju proti nam so nastopali očitno poslanci in njih glasila. Takega boja še ni bilo učiteljstvo kje drugod!

In v tem boju, ki so vanj posegali celo predstojniki, v katerem je padalo najhujše sumničenje na prvobojnike, celo z „nihilisti“ se je obmetavalo peščico, ki se ni dala ukloniti; v takem hudem boju je zvesto ostalo glasilo naše — „Učit. Tov.“ Vztrajnost je končno kolikor toliko zmagala s pomočjo glasila našega. Takrat je nastopalo učiteljstvo volilni boj s takim pogumom, s katerim zamore nastopiti le oni, ki si je svest več kot pravične stvari, ki se bojuje zanjo. — Med poslanci, ki so bili sicer kompaktni, skoro edini proti našim upravičenim zahtevam, je nastal razpor; razbila se je abstenenca, razbila se je sloga, nastal je razkol.

V vrtincu, ki je nastal, je stala naša zahteva v ospredju, in konec vseh koncev je bil, da se je našel modus vivendi, da nismo sicer dobili deželnega šolskega zaloga, pač pa precejšnji del tega: deželni prispevek okrajnim šolskim zalogom in davščino na pivo za izboljšanje tudi našega gmotnega stanja.

Vem, da sem postal daljši, kakor je morda komu ljubo. Imejte potrpljenje, saj veste, da človek rad izkorišča primerno priliko, da si olajša srce. Rad, jako rad, bi pisal svoje spomine na minule boje bolj podrobno, a pustim to za kako drugo priliko.

Danes so naši boji na Goriškem, ki jim ni para vsaj na Slovenskem, minili. Zdaj se bojuje učiteljstvo širne Avstrije za enakost z državnimi uradniki. Ako se ne doseže tega v doglednem času, se zadovoljimo na Goriškem s sledečimi zahtevami: znižanje službene dobe na 35 let in da se nam bi vštela stanarina v penzijo, da bi nam, ko pojdemo stareji bojovníki v zaslužni pokoj, ne trebalo bivati brez stanovanja — na prostem. Ko to dosežemo, obesimo svoje v trdem boju skrhanu bojno kopje — na klin.

Dragi „Učiteljski Tovarš!“ Ti obhajaš 50letnico trdega boja — jaz pa svojo 50letnico trnjevega življenja. Torej sva dvakratna tovariša. Na zdravje!

Sv. Križ, dne 31. julija 1909, na dan svoje 50letnice.

Peter Medvešek,
nadučitelj.

Feliks Stegnar.

Učiteljstvo in njega prijatelji.

Prijateljstvo! Komu pač ne zadrhti duša in ne vztrepeče srce ob tej blagoljni besedi! Koliko čuvstev in spominov veselih, a tudi žalostnih se nam ne zbuja ob tem! Veselimo se srčno še živčih dobrih svojih prijateljev, ki so nam ob tolikih prilikah, v stiskah in potrebah verno stali ob strani s svojo pomočjo; a bridko žalujemo po njih, ki jim je omahnila darežljiva njihova roka, ki jim je trohni zlato njihovo prijateljsko srce!

Vsakdo si izkuša pridobiti vernih in zvestih prijateljev, in srečen je, komur je bila pri tej izbihi sreča mila, saj pravijo, da je dober prijatelj več vreden kot gotov denar.

A nele posamezniki, tudi razni stanovi, narodi in države si iščejo prijateljev, dobrih in zanesljivih zaveznikov.

Tudi učiteljstvo si izkuša pridobiti čimveč stanovitih prijateljev, ki bi mu z besedo in dejanjem bili v podporo pri njegovem ne malo težavnem delu — narodovi izobrazbi, a tudi v boju za njegove življenske potrebe. In z veseljem lahko rečemo, da nismo brez njih, četudi nam baš zadnja leta z mnogih strani izkušajo odjesti pri narodu ugled in grizljaj kruha. Imamo jih po vseh stanovih in raznih krajih naše domovine, po mestih, trgih in preprostih vaseh, kjer pač deluje učiteljstvo in si zna pridobiti in ohraniti ugled.

Najlepše vidimo to ob raznih podporah pri naši organizaciji sploh, posebno še pri našem nam toliko potrebnem „Učiteljskem konviktu“.

Tu moramo pač pred vsemi imenovati našo belo Ljubljano, ki nam je po svojem vrlem občinskem zastopu in njegovem služnem načelniku županu Iv. Hribarju naklonila dosedaj lepo darilo 5000 K z obljubo, da nam pomore še s stavbiščem ali v denarju, kadar bo naša stavba zagotovljena. Tu imamo tudi največ svojih pokroviteljev, ustanovnikov in podpornikov ter sicer nam iskreno naklonjenih src. Toda kruta morilka — smrt — je neizprosno segala v te vrste in nam poleg mnogih drugih pokosila naše pokrovitelje in ustanovnike: dvornega svetnika in vseučiliškega prof. dr. G. Kreka, veletržca Fr. Kollmana, dvornega svetnika in deželnega šolskega nadzornika Jos. Šumana, župnika prelata Iv. Rozmana in preprosto zasebnico Nežo Bolhovo, ki se nas je še ob svoji skrajni uri spomnila z večjim volilom.

Ljubljani se vredno pridružuje naša Gorenjska s svojo metropolo Kranjem, ki nam s prirejanjem koncertov in ob raznih drugih prilikah pošilja lepe vsote. Tudi tu nam je ugrabila smrt naša prva pokrovelja, veleposestnika Petra Mayrja in Karla Florjana ter našega velikega zagovornika, svetovalca in podpornika, notarja Viktorja

Globočnika in njegovega tržiškega rojaka šolskega mecena, inženirja Vilka Pollaka.

Na Dolenjskem se moramo predvsem hvaležno spominjati naših vrljih Krčanov in okolice, ki so nam ob raznih koncertih zložili in poslali mnogo stotakov. Tudi tam smo izgubili zvestega podpornika dr. J. Štrbenca.

Naši vrlji Metličani so postali dvojni pokrovitelji: mestna občina in l. dolenska posojilnica; podpirali pa so nas tudi še ob mnogih drugih prilikah. Žal, da nam je baš v tem letu — 1909 — legel v prerani grob mož, ki je bil glavni provzročitelj ondotnih naših podpor, in najskrenejši prijatelj šole in učiteljstva, blagi Leopold Gangl.

Hvaležno se moramo tu spominjati tudi neznanke vasice Drage v kočevskem okraju, ki nas je izdatno podpirala, dokler so nas učiteljeval naš tov. B. Andoljšek in županov vrlji in narodno neustrašeni posestnik in trgovec Pavel Turk. Po njiju odhodu je zapadla kočevskim nasprotnikom v roke.

A tudi naša kršna Notranjska s svojim novim mestom Postojno nas ni pozabila in nas večkrat podprla s kakim koncertom, veselico in drugimi zbirkami.

In naši prijatelji na Štajerskem in Primorskem, koliko lepih stotakov so zbrali in nam jih poslali za naš dom; kako so nas z odprtimi rokami in iskrenim srcem sprejeli vsakokrat, kadarkoli in kjerkoli smo zborovali na njihovih tleh. Slava vrlim bratom in sestram v Primorju in na Štajerskem! Njih dela kažejo, da umevajo vseučiteljski pomen našega doma! Vedno naprej, vedno navzgor!

In kdo bi naštel vse te občine, posojilnice, kraje, društva in posameznike, ki so nam ves čas tako vztrajno in darežljivo ob strani stali pri vseh naših namerah; saj jih je na tisoče in tisoče! Rečemo le: Čast in slava spominu vseh naših blagopokojnih prijateljev in podpornikov! Še živčim pa: Srčna in iskrena Vam zahvala za vse! Ostanite nam zvesti tudi v bodoče! Učiteljstvo se Vam odsluži — z delom za narodno kulturo! — J. R.

Nekaj spominov.

Donesek k razvoju „Učit. Tovarša“.

Bilo je leta 1891. Imel sem tedaj v žepu zrelostno izpričevalo, a v srcu nebroj načrtov, smelih in ponižnih, kakor se spodobilo devetnajstletnemu mladeniču, ki zapusti ljubljansko c. kr. učiteljske Resnici na ljubo moram zapisati, da smo imeli takratni učiteljski-maturantje še dokaj zdrave nazore o učiteljskem stanu in da smo imeli še dokaj pregleda o stanovskem gibanju vkljub patriarhalnim razmeram, ki so takrat vladale na ljubljanskem učiteljsku in so veljale pri vzgoji učiteljskih in učiteljskih, teh bodočih pionirjev slovenskega naroda!

S tovarišem V. sva si bila posebna prijatelja, enih misli, enakih nazorov. Po maturi sva presedela cele popoldneve pod Tivoljem ter kovala vse mogoče načrte in zarote. Oba sva bila nekaka rojena nezadovoljneža, in to je bil vzrok, da sva skovala v potu svojega obraza „strašanski“ dopis, kjer sva z mladeniškim navdušenjem padla po „Učit. Tovaršu“, češ, „Učit. Tovarš“ je slab zagovornik učiteljstva itd. — Dopis je zagledal beli dan v „Slov. Narodu“ št. 188.

In zadela sva v živo. Tedanji urednik, pokojni A. Žumer, je odgovoril na ta dopis takoj že v 17. št. „Učit. Tovarša“ z dne 1. kimovca 1. 1891. v spisu „Pro domo“ precej obširno. Iz spisa navajam le najznačilnejše odlomke, in sicer: „Mogoče, pravimo mogoče, da je imel „Slov. Naroda“ dopisnik dober namen, da bi vse slovensko učiteljstvo zbujal k bolj skupnemu delovanju, ali svoj najbližji namen on prav jasno pove: „Blagohotni bralec je mogoče spoznal, kaj hoče pisec s tem, namreč, da imamo dva učiteljska lista.“ — V prvi vrsti stojimo na podstavi šolskih zakonov. Primerjajoč stanje našega šolstva z onim drugih avstrijskih narodov, smo spoznali, da smo v mnogih stvareh še v povojih in je torej treba graditi od spodaj gori ter s temeljem pričeti. Takega zadržaja so torej sedaj večinoma naše razprave, da za zgradbo dobimo dober temelj. Po tem potu hočemo počasi, pa varno napredovati in bodemo tudi enkrat prišli do psiholoških in znanstvenih prav, sedaj še nimamo pravega temelja za to, v zrak pa nočemo zidati.“ — Sklepno pravi urednik: „Ni dosti, da razpor pri nas v političnem in socialnem življenju sedaj že postaja neznošen, g. pisec ga hoče tudi na pedagoško polje prenesti, kjer imamo toliko potrebnega dela, da bi vsak delavec moral imeti podvojenih močij. To je njegova zasluga!“

Tak odgovor me je naravnost preseñetil, a mojega tovariša pa razljutil tako, da je sklenil ves „prepir“ prepušiti usodi. Zaraditega sem si mislil: Ako si rekel a, reci še b! In sklenil sem takrat, dobojevati boj, ki sva ga pričela s tovarišem V., do skrajnosti.